

ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ. Σ. ΚΟΥΤΣΟΥΚΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΚΑΙ ΣΚΑΝΔΑΛΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μια πρώτη διερεύνηση*

Εισαγωγή

Αν και το φαινόμενο της διαφθοράς γενικά στο δημόσιο τομέα είναι παλαιό, ωστόσο η επιστημονική έρευνα για το φαινόμενο αυτό στη χώρα μας είναι ακόμη ανύπαρκτη ή καλύτερα θάλεγα ότι βρίσκεται στο στάδιο της «πρωτοέρευνας», είναι δηλ. σε ένα στάδιο, το οποίο χαρακτηρίζεται:

α) από έλλειψη συστηματικά συλλεγμένου υλικού, ώστε με την επεξεργασία του να μπορέσουμε να αποκτήσουμε μια ολοκληρωμένη περιγραφή με τα κύρια χαρακτηριστικά αυτού του φαινομένου, που αποκαλούμε πολιτική διαφθορά, όπως αυτό εμφανίζεται στη χώρα μας.

β) από έλλειψη θεωρητικών κατασκευών ή μεθοδολογικών προσεγγίσεων που είτε θα μας έδιναν μια πρώτη ερμηνεία του φαινομένου είτε θα μας οδηγούσαν στην αναζήτηση και συλλογή του αναγκαίου εμπειρικού υλικού για την επαλήθευση κάποιων θεωρητικών υποθέσεων.¹

Η διττή αυτή έλλειψη νομίζω είναι ενδεικτική του βαθμού αλλά και της ιδιόρρυθμης ανάπτυξης των κοινωνικών επιστημών στη χώρα μας και ιδιαίτερα της πολιτικής επιστήμης. Η τελευταία μόλις εδώ και λίγα χρόνια άρχισε να χαράζει το δρόμο της μέσα από τις συμπληγάδες πέτρες της νομικής επιστήμης, της ιστορίας και της πολιτικής δημοσιογραφίας.

* Εισήγηση στο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης που έγινε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο στις 27-28/1/1992. Συμπληρώθηκε με νεότερη σχετική βιβλιογραφία.

Δε θα μπορούσα βέβαια να ισχυρισθώ ότι η έρευνα του φαινομένου της πολιτικής διαφθοράς ανήκει αποκλειστικά στην αρμοδιότητα της πολιτικής επιστήμης. Απεναντίας η νομική, όσο και η ιστορία αλλά και άλλες κοινωνικές επιστήμες μπορούν και πρέπει να ασχοληθούν με την ανάλυση του φαινομένου της διαφθοράς². Εκείνο που ενδείκνυται να σημειωθεί εδώ είναι ότι λόγω του χώρου στον οποίο συναντάται το φαινόμενο της διαφθοράς (ο δημόσιος τομέας), λόγω των ατόμων που εμπλέκονται σ' αυτήν (κρατικοί αξιωματούχοι) και τέλος λόγω των επιπτώσεων που αυτή μπορεί να έχει (στους θεσμούς και την κοινωνία) πρέπει να απασχολήσει σοβαρά τους πολιτικούς επιστήμονες.

Θεωρώ, γι' αυτό το λόγο, σημαντικό το γεγονός, ότι το θέμα της διαφθοράς μπήκε στην ατζέντα του Συνεδρίου. Ας μου επιτραπεί να εκφράσω την ελπίδα, ότι ένα επόμενο συνέδριο της Εταιρείας θα είναι αφιερωμένο εξ ολοκλήρου στην πολιτική διαφθορά. Γιατί προβλέπω, ας μου συγχωρηθεί αυτή η πρόβλεψη, ότι για πολλά χρόνια θα συμβιώνουμε με την πολιτική διαφθορά και τα σκάνδαλα που η δημοκρατική διαφάνεια τελευταία άρχισε να αποκαλύπτει.

Ας δούμε όμως ποιοί δυνάμει ή θέσει ασχολούνται ή ενδείκνυται να ασχοληθούν με την έρευνα του φαινομένου της διαφθοράς.

1. *Οι πρώτοι που «νομιμοποιούνται» και συχνά καταπιάνονται με το φαινόμενο και στους οποίους οφείλουμε πολλά εμείς, οι πολιτικοί επιστήμονες, είναι οι δημοσιογράφοι. Λόγω της αποστολής τους παρακολουθούν και ελέγχουν τη δημόσια ζωή. Παρατηρούν από κοντά την συμπεριφορά των πολιτικών και των κρατικών αξιωματούχων. Την ευαισθησία τους και τις παρατηρήσεις τους τις μετουσιώνουν σε πληροφόρηση, σε ενημέρωση των πολιτών και συχνά σε ερέθισμα και κινητοποίηση της Κοινής Γνώμης. Πρόσφατο παράδειγμα το σκάνδαλο Κοσκωτά για την αποκάλυψη του οποίου ο Τύπος έπαιξε πρωταρχικό ρόλο.*

2. *Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει όσους ασχολούνται με την απονομή της δικαιοσύνης, δηλ. τους δικαστικούς λειτουργούς, τους δικηγόρους. Σ' αυτούς μπορούν να συμπεριληφθούν και οι πανεπιστημιακοί, νομικοί κυρίως, οι οποίοι δεν ασχολούνται τόσο με την απονομή της δικαιοσύνης, όσο με την ερμηνεία των νόμων. Μέσα απ' αυτή όμως καταλήγουν σε προτάσεις θεσμικών αλλαγών, οι οποίες με τη σειρά τους, μπορούν να επηρεάσουν το φαινόμενο της διαφθοράς, ιδιαίτερα*

όταν κατατείνουν στη χάραξη μιάς στρατηγικής καταπολέμησης του φαινομένου αυτού.

3. Παράλληλα προς τους νομικούς έρχονται οι θεολόγοι, οι φιλόσοφοι οι ηθικολόγοι. Αυτοί βλέπουν τη διαφθορά γενικά σαν μια παρεκτροπή από ηθικές αρχές και αξίες και την καταδικάζουν σαν ανήθικη συμπεριφορά. Συχνά την καταδίκη του φαινομένου αυτού την συνοδεύουν με προτάσεις για κάποιες μεταρρυθμίσεις. Γνώμονα γι' αυτές έχουν ορισμένες θεμελιώδεις ηθικές αξίες και αρχές, τις οποίες παροτρύνουν να εγκολλωθούν και να τηρήσουν τόσο οι άνθρωποι της εξουσίας, όσο και οι κοινοί πολίτες στις καθημερινές τους συναλλαγές.

4. Τελος έχουμε τους κοινωνικούς επιστήμονες (κοινωνιολόγους, οικονομολόγους, πολιτικούς επιστήμονες κ.ά.). Είναι αυτοί που μελετώντας τα κοινωνικά, οικονομικά κλπ. φαινόμενα συναντούν στην έρευνά τους το φαινόμενο της διαφθοράς και συνεπώς είναι υποχρεωμένοι να το ερευνήσουν ή οπωσδήποτε να το προσέξουν και να το λάβουν υπόψη τους κατά την έρευνα. Η έρευνα όμως αυτή είναι περίπλοκη, σύνθετη και χρονοβόρα στο βαθμό που απαιτείται συγκέντρωση στοιχείων, πάνω στα οποία θα πρέπει να στηριχτεί η ανάλυση και ερμηνεία του φαινομένου σε συγκεκριμένη κοινωνία ή κάποιο χώρο κοινωνικής, οικονομικής ή πολιτικής δραστηριότητας.

Νομίζω, ότι μια τέτοια γνώση, που αποκτάται μέσα από την επιστημονική διαδικασία, συνεπικουρούμενη και από τις συμβολές των άλλων επιστημών που προανέφερα μπορεί βάσιμα να υπηρετήσει την επιστημονική αλήθεια γύρω απ' αυτό το φαινόμενο στη χώρα μας, που τελευταία εμφανίζεται να παρουσιάζει μεγάλη έξαρση.

Για ορισμένες κατηγορίες πολιτικών επιστημόνων, όπως είναι οι συμπεριφοριστές, που ασχολούνται κατά κύριο λόγο με τη συμπεριφορά των δρώντων στην πολιτική (ηγετών ή μη) και ειδικά στον χώρο της κρατικής εξουσίας, η ενασχόληση με το φαινόμενο της διαφθοράς έρχεται σάν μια φυσιολογική συνέπεια στο χώρο των ερευνών τους και γενικότερα στον κύκλο των επιστημονικών τους ενδιαφερόντων.

Για όσους μάλιστα πολιτικούς επιστήμονες βρίσκει ακόμη απήχηση ο περίφημος ορισμός της πολιτικής από τον Harold Lasswell «Who gets what, when and how», ανά πάσα στιγμή το φαινόμενο της διαφθοράς είναι πολύ πιθανό να τους απασχολεί κατά την ανάλυση του πολιτικού συστήματος και της πολιτικής ζωής γενικότερα.

Ανεξάρτητα από τους παραπάνω νομίζω, ότι η συχνότητα των

σκανδάλων και των κρουσμάτων διαφθοράς επιβάλλει σήμερα ώστε μια ανάλυση του πολιτικού συστήματος να μην μπορεί να αγνοήσει το φαινόμενο της διαφθοράς σαν ένα σύστημα «παραπολιτικής» που λειτουργεί δηλ. παράλληλα προς το πολιτικό και τελικά το διαβρώνει και το υποσκάπτει. Κλείνοντας τις εισαγωγικές αυτές παρατηρήσεις θά-λεγα, ότι η συμβολή της πολιτικής επιστήμης στην κατανόηση του φαινομένου της διαφθοράς μπορεί να είναι σημαντική. Θα βοηθήσει στην πλατύτερη ενημέρωση της κοινωνίας αλλά και της πολιτικής ηγεσίας. Ίσως έτσι μπορέσει να συμβάλλει στην υπόδειξη εναλλακτικών στρατηγικών για τον περιορισμό ή εξάλειψη του παθολογικού αυτού φαινομένου της κοινωνίας μας, η οποία τώρα, χάρις στην αυξανόμενη διαφάνεια και τη θέσπιση του κοινωνικού ελέγχου στο δημόσιο τομέα, αρχίζει να συνειδητοποιεί την ύπαρξή του.

Θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Στην εξέταση του φαινομένου της διαφθοράς μπορούμε να διακρίνουμε δύο βασικούς προσανατολισμούς:

Α. Ο ένας έχει ως επίκεντρο το άτομο. Ως βασική αιτία της διαφθοράς θεωρείται η ροπή του ατόμου να απομακρύνεται από ορισμένα καθήκοντα ή αρχές και να ενδίδει σε κάποιο πειρασμό για την απόκτηση ατομικού οφέλους, σε βάρος του δημοσίου συμφέροντος ή συλλογικών αγαθών. Η συμπεριφορά αυτή θεωρείται ως παρεκτροπή ή παρέκκλιση από την αναμενόμενη ή επιβαλλόμενη συμπεριφορά ενός δημόσιου λειτουργού.

Ένας τέτοιος προσανατολισμός στη θεώρηση της διαφθοράς καθοδηγείται κατά κανόνα από τις αρχές της εγκληματολογίας ή και της ηθικής και έχει ως συνέπεια σε μια ενδεχόμενη «πολιτική» περιορισμού της διαφθοράς να έχει ως σημείο αναφοράς το άτομο και όχι τις συνθήκες μέσα στις οποίες αυτό δρα ή το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.³

Ο κοινωνικός προσανατολισμός

Β. Απεναντίας στη διεθνή βιβλιογραφία βρίσκει όλο και περισσό-

τερη απήχηση ή λεγόμενη *κοινωνική θεώρηση της διαφθοράς*. Το ενδιαφέρον της από το άτομο μετατοπίζεται στις δομές, στους θεσμούς και γενικά στις συστημικές και κοινωνικές ή γενικότερα περιβαλλοντολογικές συνθήκες που συμβάλλουν παράλληλα προς την έμφυτη ροπή του ατόμου στην εκδήλωση πράξεων διαφθοράς, που σε τελική ανάλυση είναι αντικοινωνικές. Στο πλαίσιο της ευρύτερης αυτής κοινωνικής θεώρησης εμπíπτουν οι περισσότερες σήμερα προσεγγίσεις για την ανάλυση της διαφθοράς. Ως σημαντικότερες απ' αυτές μπορούν να θεωρηθούν:

1. Η Αναπτυξιακή Προσέγγιση.

Είναι η «πρώτη διδάξασα» Σχολή και ακόμη η πιο διαδεδομένη στις αναλύσεις του φαινομένου με έμφαση ιδιαίτερα στις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Δίνει έμφαση στο διχασμένο αξιολογικό σύστημα των χωρών αυτών που αποδύονται στην προσπάθεια του εκσυγχρονισμού τους.

Οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα, όπου παρατηρείται το φαινόμενο της διαφθοράς, είναι φορείς εκσυγχρονιστικών αξιών (γραφειοκράτες, στρατιωτικοί), γεγονός που τους δίνει το προβάδισμα στην εκσυγχρονιστική πορεία της κοινωνίας τους. Όντας σε θέσεις εξουσίας, υπεύθυνοι να χειραγωγήσουν την παραδοσιακή κοινωνία τους, ρέπουν συχνά στην αλαζονεία, την κατάχρηση εξουσίας, το χρηματισμό, δηλ. τη διαφθορά.

Οι προσεγγίσεις αυτού του τύπου δεν αποφεύγουν σχηματοποιήσεις των προβλημάτων των χωρών αυτών, πάσχουν από ασαφείς ορισμούς της διαφθοράς και συχνά παραγνωρίζουν τον ρόλο της ηγεσίας ή της άρχουσας τάξης⁴

2. Οι μαρξιστικές προσεγγίσεις ή ταξικές αναλύσεις

Οι προσεγγίσεις αυτές θεωρούν ως κύρια αιτία της διαφθοράς τον καπιταλιστικό προσανατολισμό της χώρας με έμφαση στις δομές και την οικονομία.

Η ύπαρξη μιάς άρχουσας τάξης σημαίνει τη διατήρηση δομών συσώρευσης κεφαλαίου. Η γραφειοκρατία στην οποία παρατηρούνται τα

φαινόμενα διαφθοράς κυρίως, θεωρείται όργανο της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και των ιδιωτικών μονοπωλίων, με τα οποία είναι δεμένες στο άρμα του περιφερειακού καπιταλισμού πολλές από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Έτσι η διαφθορά της γραφειοκρατίας γίνεται μέσο εξαγοράς συνειδήσεων για να αφηθούν άθικτες οι παραπάνω δομές.⁵

3. Η προσέγγιση της πολιτικοποίησης

Σύμφωνα μ' αυτή την προσέγγιση, η διαφθορά είναι φαινόμενο που παρατηρείται κατά κύριο λόγο σε χώρες όπου έχει καταργηθεί η αρχή της «πολιτικής ουδετερότητας» στο χώρο της δημόσιας διοίκησης.

Η παραγνώριση αυτής της αρχής που αρχικά κληρονομήθηκε σε πολλές χώρες του Τρίτου Κόσμου από την αγγλική αποικιοκρατία θεωρείται ότι συνέβαλε στο να μετατραπεί η δημόσια διοίκηση σε χώρο πολιτικού ανταγωνισμού.

Αυτός είναι η κύρια αιτία που ωθεί τους γραφειοκράτες σε παρεκτροπές από την επιβαλλόμενη συμπεριφορά για λογαριασμό κάποιου πολιτικού κόμματος, για το status κάποιας ιδεολογίας κλπ.

Κι εδώ είναι προφανές ότι δεν αποφεύγονται υπερβολικές απλοποιήσεις και παραγνώριση μιας περίπλοκης γραφειοκρατικής πραγματικότητας.⁶

4. Η προσέγγιση της ιδιωτικοποίησης

Αυτή η προσέγγιση αποδίδει τη διαφθορά στη χαμηλή παραγωγικότητα της κρατικής μηχανής. Πολλοί για να παρακάμψουν αυτήν την κατάσταση μετέρχονται πρακτικές διαφθοράς.

Με κύριο επιχείρημα την εμπειρία της Δύσης, όπου η ανάπτυξη συνδυάστηκε με την ιδιωτική πρωτοβουλία προτείνεται για τον περιορισμό της διαφθοράς ή ιδιωτικοποίηση πολλών τομέων της δραστηριότητας του κράτους (ταχυδρομεία, πυροσβεστική κ.ά.). Τέτοιες προσεγγίσεις ως περισσότερο χρησιμοθηρικές προπαγανδίζονται συχνά από διεθνείς χρηματοδοτικούς οργανισμούς όπως IMF -WBRD κ.ά. που επι-διώκουν μέσα από μια ορθολογική οργάνωση και διάφορα οικονομικά μοντέλα, τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα των οικονομικών

συστημάτων μέσα από σχετικές πολιτικές που τους υποδεικνύουν.

Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι από την επιλογή της προσέγγισης θα εξαρτηθεί:

α) ο εντοπισμός των συνθηκών που ευνοούν την εμφάνιση ή μη της διαφθοράς

β) η περιγραφή των συστατικών της στοιχείων και χαρακτηριστικών

γ) οι συσχετίσεις της με άλλα φαινόμενα ή μεταβλητές

δ) οι επιπτώσεις, επιδράσεις και παρενέργειες στην κοινωνία και

ε) οι υποδείξεις μέτρων για μια πολιτική περιορισμού ή εξάλειψης του φαινομένου της διαφθοράς από την πολιτική και κοινωνική ζωή.

Εννοιολογικά ζητήματα διαφθοράς και σκανδάλου

Στη διεθνή βιβλιογραφία αρχικά η ανάλυση του φαινομένου της διαφθοράς περιοριζόταν στο δημόσιο τομέα και ειδικά στο χώρο της γραφειοκρατίας (γραφειοκρατική διαφθορά).

Αργότερα ο δημόσιος τομέας περιέλαβε και τους εκλεγμένους αξιωματούχους δηλ. τους πολιτικούς (πολιτική διαφθορά). Το πλαίσιο ανάλυσης σήμερα είναι ενιαίο, αν και δε λείπει ενίοτε ο διαχωρισμός του φαινομένου για τις ανάγκες της έρευνας?

Έχοντας υπόψη την σχετικότητα ενός ορισμού της διαφθοράς, όπως φάνηκε από την προηγούμενη συνοπτική αναφορά στις επικρατέστερες προσεγγίσεις αλλά και από το αξιολογικό σύστημα της χώρας στην οποία εντοπίζει κανείς το φαινόμενο της διαφθοράς θα ήταν ανακόλουθο ή παρακινδυνευμένο να εμμένει κανείς σε έναν μόνο ορισμό της διαφθοράς.

Για την υποβοήθηση, ωστόσο, της παραπέρα ανάλυσης θα θεωρήσω εδώ ως διαφθορά τη συμπεριφορά εκείνη που αποκλίνει από κανόνες, οι οποίοι καθιερώνουν αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς, η οποία έχει ως σκοπό την απόκτηση ατομικού οφέλους σε βάρος συλλογικών αγαθών (δημόσιου συμφέροντος). Ο δημόσιος τομέας είναι κατεξοχήν ο χώρος στον οποίο συγκρούεται το δημόσιο με το ιδιωτικό συμφέρον.

Σε πολλές χώρες η διαφθορά θεωρείται κυρίαρχο δομικό στοιχείο στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος και επομένως δεν μπορεί κανείς να το αγνοήσει στην ανάλυση του συστήματος αυτού. Η ύπαρξη ειδικών υπηρεσιών καταπολέμησης της διαφθοράς σε πολλές χώρες, εί-

Στη διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία υπάρχει η λεγόμενη «σκανδαλογία» δηλ. η επιστημονική ανάλυση των σκανδάλων. Μιλούμε τότε για στρατηγική στην ανάλυση ενός σκανδάλου. Αυτή η στρατηγική συνοπτικά, θα μπορούσα να πω, ότι αναφέρεται σε ενότητες ή στάδια ανάλυσης ενός σκανδάλου όπως είναι:

α) Στους χώρους κρατικής δραστηριότητας στους οποίους αυτό εκτυλίσσεται και τις συνθήκες κάτω απ' τις οποίες εμφανίζεται.

β) Τα διάφορα στάδια ανέλιξης του σκανδάλου με έμφαση στις προσπάθειες συγκάλυψης ή ανταγωνιστικές προσπάθειες των εμπλεκόμενων σ' αυτό.

γ) Ο τρόπος διευθέτησης της κρίσης (crisis management) και

δ) Η εξέταση των συνεπειών του σκανδάλου για το κοινωνικό σύνολο και τους θεσμούς. Το σκάνδαλο Κοσκωτά λ.χ. ταιριάζει απόλυτα στις προδιαγραφές αυτές για την ανάλυσή του.

Από τα παραπάνω, νομίζω, γίνεται σαφές ότι ένα σκάνδαλο είναι παθολογικό φαινόμενο μιάς συγκεκριμένης κοινωνίας. Όσο κι αν έχει διαπλοκές με το εξωτερικό ή έχει επηρεασθεί, ενδεχομένως, από εξωτερικούς παράγοντες θα ήταν άρνηση της πραγματικότητας να το αποδίδουμε αποκλειστικά σ' αυτούς. Κάτι τέτοιο δεν αναιρεί τα συστατικά στοιχεία ενός σκανδάλου που εκτυλίσσεται στα πλαίσια μίας κοινωνίας¹³.

Οι στρατηγικές έρευνες στη χώρα μας

Μετά απ' όσα τονίστηκαν πιο πάνω είναι προφανές ότι η ανάλυση ενός σκανδάλου, όσο κι αν αυτό μπορεί να θεωρηθεί εκ πρώτης όψεως «σκανδαλογία» όταν γίνεται από έναν (πολιτικό) επιστήμονα μπορεί να χρησιμεύσει ως εργαλείο ανάλυσης ενός πολιτικού συστήματος, μιάς κοινωνίας, των θεσμών και αξιών της, γενικά των δυσλειτουργικών και παθολογικών της στοιχείων.

Και για να έλθω τώρα στα δικά μας σκάνδαλα δηλ. αυτά που έγιναν στην Ελλάδα, νομίζω ότι για τους λόγους που προανέφερα τα σκάνδαλα αυτά είναι πολυσήμαντα. θάλεγα μάλιστα, ότι τα σκάνδαλα που ξέσπασαν τελευταία είναι η κορυφή του παγόβουνου. Κάτω απ' αυτά δηλ. υφέρπει ένας τεράστιος όγκος διαφθοράς μέσα από ποικίλους πελατειακούς μηχανισμούς και πρακτικές.

Ίσως εδώ θέσει κάποιος το ερώτημα, πώς μιλούμε για διαφθορά στο δημόσιο τομέα, εφόσον δεν έχουμε στα χέρια μας απτές αποδείξεις, όπως δίκες, καταδίκες, δικαστικές αποφάσεις κλπ. ή ανάλογο αριθμό καταδικών με τη φημολογούμενη διαφθορά. Πώς επομένως ένας ερευνητής θα προχωρήσει στην έρευνα της διαφθοράς;

Ο ασφαλέστερος νομίζω οδηγός σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι η *κοινή γνώμη* που άλλοτε μπορεί να εμφανίζεται σαν διάχυτη αίσθηση, εντύπωση λιγότερο ή περισσότερο ισχυρή και άλλοτε μπορεί να παίρνει πιο συγκεκριμένη μορφή δηλ. μέσα από δημοσιεύματα στον τύπο. Άλλωστε τη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων ο κοινωνικός επιστήμονας μπορεί να την επιχειρήσει κι όταν αυτά δεν έχουν κάποια επίσημη, τυπική μορφή αλλά είναι διάχυτα γύρω του, μπορεί δηλ. να τα «οσφρίζεται» στον μικρό ή μεγάλο κοινωνικό του περίγυρο.

Αλλά και για όσες περιπτώσεις διαφθοράς έχουν βεβαιωθεί δικαστικά δεν έχουμε πάντοτε εύκολη την πρόσβαση ούτε στατιστικές ή άλλα στοιχεία. Για την ανάλυση, βέβαια, των σκανδάλων και προ παντός των πιο χαρακτηριστικών απ' αυτά, η έρευνα είναι σχετικά πιο εύκολη, λόγω του αποδεικτικού υλικού το οποίο έχει σωρευθεί ως τώρα.

Σαν μια ερευνητική στρατηγική θα έλεγα μπορούμε να ακολουθήσουμε δύο εναλλακτικούς δρόμους στην έρευνα της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα:

1) Ο ένας είναι η θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου μέσα από τις υπάρχουσες ή νέες προσεγγίσεις χρησιμοποιώντας την Ελλάδα σαν μία case study.

2) Ο άλλος είναι η εμπειρική έρευνα του φαινομένου της διαφθοράς σε επί μέρους τομείς του δημόσιου τομέα. Η ύπαρξη τέτοιων ερευνών και ο συνδυασμός περισσότερων θα μας επιτρέψει να προβούμε σε επισήμανση των δομικών χαρακτηριστικών της διαφθοράς, τις αλληλοσυσχετίσεις και την εμπειρική γενίκευση που είναι ένα βήμα προς τη θεωρία.

Η χρησιμότητα αυτών των case studies είναι προφανής για την χάραξη μιας πολιτικής περιορισμού της διαφθοράς μέσα από τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Η επίτευξη του στόχου αυτού θα είναι ασφαλώς και μια δικαίωση της επιστημονικής έρευνας στον χώρο της σύγχρονης πολιτικής επιστήμης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Από τη σκοπιά αυτή είναι ευεξηγήτο το ερώτημα που διατυπώθηκε γιατί «οι Έλληνες πολιτικοί επιστήμονες σιωπούν» σε άρθρο σχετικά με τα φαινόμενα διαφθοράς που έχουν παρατηρηθεί στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Βλ. Νικ. Αλιβιζάτου σχετικό άρθρο στην εφ. *Το Βήμα* 2-7-1989 και σχετική επιστολή απάντησης Κλ. Κουτσούκης «Η Πολιτική Επιστήμη» στο *Βήμα* 6-8-1989.

2. Απόπειρες ερμηνείας του ίδιου ή παρόμοιων φαινομένων έχουν γίνει ήδη από επιστήμονες που προέρχονται από ποικίλους επιστημονικούς χώρους, όπως π.χ. Κων. Τσουνκαλάς, «Το Πολιτικό Χρήμα», *Το Βήμα* 6-11-88, Στ. Αλεξανδρόπουλος, «Σκάνδαλα και κοινωνικός εκσυγχρονισμός», π. *ΑΝΤΙ* 1-2-89, Γ. Βαβούρας, *Τεύχη Πολιτικής Οικονομίας*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1990, Κλ. Κουτσούκης, «Η Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα: Σύμπτωμα ανάπτυξης, ηθικής της εξουσίας ή κρίσης της κοινωνίας;» π. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, αρ. 35, Αύγουστος 1987, σ. 37-41, του ίδιου «Patterns of Corruption and Political Change in Modern Greece 1946-1987», π. *Corruption and Reform*, 4-1-13 (1989), Γ. Γάτος, «Δημόσιες πληγές του Πολιτικού Συστήματος», εφ. *ΕΘΝΟΣ*, 16-5-1995.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι την ύπαρξη πολιτικής διαφθοράς σήμερα στη χώρα μας επιβεβαιώνουν και συγκριτικές έρευνες όπως: 1) L. Huberts, *Export views on Public Corruption Around the Globe*, PSPA Publications, Άμστερνταμ 1996, 2) *Transparency International*, 1995 και 1996. Και οι δύο αυτές έρευνες τοποθετούν τη χώρα μας στο μεταίχμιο δηλ. μεταξύ εκείνων που γνωρίζουν μεγάλους δείκτες διαφθοράς και εκείνων που έχουν λίγη ή σχεδόν καθόλου διαφθορά.

3. Βλ. ενδεικτικά R. Merton, *Social Theory and Social Structure*, Glencoe Free Press, 1957, A. Cohen, *Deviance and Control*, Prentice Inc., Νέα Υόρκη 1966, σ. 74-77, B. and S. Rome, «Humanistic Research on Large Social Organizations» στο J.T. BURGENTAL (ed.), *Challenge of Humanistic Psychology*, McGraw Hill, Νέα Υόρκη 1967, σ. 185 και J. Scott *Comparative Political Corruption* N.J. Prentice Hall, 1972.

4. Βλ. ενδεικτικά, S. Huntington, *Political Order in Changing Societies*, Yale Univ. Press, New Haven 1968, σ. 58-71, L. Binder et al, *Crises and Sequences of Political development*, Univ. Press, Princeton 1971, σ. 156-158, R. Theobald, *Corruption, Development and Underdevelopment*, McMillan, Λονδίνο 1990.

5. Ενδεικτικά D. Gould, *Bureaucratic Corruption and Underdevelopment in the Third World: The case of Zaire*, Pergamon Press, Νέα Υόρκη 1980, R. Williams, *Political Corruption in Africa*, Gower, Aldershot 1987 και J. Tarkowski, «Old Patterns and New Trends of Corruption in the Era of Reforms», Paper for XIV IPSA World Congress, August 29 - September 1, 1988.

6. Βλ. ενδεικτικά H. Ekiyor, «Political corruption in the colonial era: the case of corruption», Paper for presentation at the XIV World Congress of IPSA, Aug. 29 - Sept.1, 1988, Washington D.C.

7. Ποικίλες διακρίσεις και διαβαθμίσεις του φαινομένου της πολιτικής διαφθοράς αναλύονται στο κλασικό πλέον έργο των Heidenheimer A.J.-M Johnston - V. Levine (eds) *Political Corruption: A Handbook*, Transaction, 1990.

8. Ήδη και στην Ελλάδα, στο ευρύτερο πλαίσιο καταπολέμησης των άνομων συναλλαγών στο Δημόσιο τομέα γίνεται προσπάθεια θέσπισης του κοινωνικού ελέγχου και διεύρυνσης της διαφάνειας στη δημόσια διοίκηση με διάφορες θεσμικές παρεμβάσεις, όπως η ίδρυση του Σώματος Ελεγκτών Διοίκησης, του Εθνικού Μεσολαβητή/Συνήγορου του πολίτη. Για περισσότερα βλ. ενδεικτικά Π. Πουλή: «Οι Πρόσφατες Νομοθετικές εξελίξεις στο θεσμό του Σώματος Ελεγκτών Διοίκησης», π. *Διοικητική Δίκη* τ.1 έτ. Ζ (Ιαν.-Φεβρ.1995), σ.1-10 και Αντ. Μακρυδημήτρης *et al*, *Ombudsman: Ο έλεγχος της κακοδιοίκησης στην Ελλάδα και Ευρώπη*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 1996.

9. Βλ. ενδεικτικά, Tarkowski, *ό.π.*, K. Simis, *USSR: Secrets of a corrupt society*, Dent Λονδίνο 1982), W. Clark, *Crime and Punishment in Soviet officialdom*, M. Sharpe, Νέα Υόρκη 1987.

10. Βλ. ενδεικτικά Κουτσούκης, «Η διαφθορά στο δημόσιο τομέα» *ό. π. σ.* 38 και για τη γνώμη που οι δημόσιοι υπάλληλοι έχουν για την ύπαρξη διαφθοράς στη δημόσια διοίκηση βλ. Κλεομένης Κουτσούκης, «Η Διαφθορά απειλεί την Δημόσια Διοίκηση» π. *Information*, αρ.τχ. 100 (Απρίλιος, 1995) σ. 82-84. Επίσης εφ. *Έθνος* 16-5-95.

11. Η δεκαετία του '80 γνώρισε σωρεία πολιτικών σκανδάλων. Είναι ενδεικτικό ότι μερικές εφημερίδες θεώρησαν σκόπιμο να καθιερώσουν μια «μόνιμη» στήλη με τίτλο «το σκάνδαλο της ημέρας». Στα 1988 το περιοδικό *Μεθαύριο* περιέγραψε περί τα 250 «σκάνδαλα». Μεταξύ αυτών τα «σκάνδαλα» α) του «καλαμποκιού», που οδήγησε στη φυλακή τους πρωπαίτιους, β) της «προμήθειας αμυντικού εξοπλισμού» (αεροπλάνα κ.ά) που αν μη τι άλλο οδήγησε στην ψήφιση νέου νόμου για τις κρατικές προμήθειες, γ) των «ΔΕΚΟ», που οδήγησε σε δίκη τα ηγετικά τους στελέχη, δ) της «παρακολούθησης των

τηλεφωνικών συνδιαλέξεων του αρχηγού της αντιπολίτευσης» και τέλος το πιο κατασρεπτικό απ' όλα για τους θεσμούς «το σκάνδαλο Κοσκωτά» που οδήγησε, μεταξύ άλλων, στο Ειδικό Δικαστήριο έναν πρώην Πρωθυπουργό, που τελικά αθωώθηκε και πρώην υπουργούς που τιμωρήθηκαν με σχετικές ποινές. Για την «κάθαρση» που αζολούθησε το σκάνδαλο αυτό και τις ευρύτερες συνέπειες για την ελληνική κοινωνία βλ. Κ.Ι. Koutsoukis, «Corruption and Reform: Catharsis and anti-corruption policies in post socialist Greece», εισήγηση στο workshop on «Changing Forms and Dimensions of Public Corruption» *European Consortium for Political Research*, Leiden 2-8 April, 1993. Γενι-κότερα για τα σκάνδαλα βλ. Νίκη Καλτσόγια-Τουρναβίτη «Σκάνδαλα: Η κρίση δυσπιστίας» π. *Οικονομικός Ταχυδρόμος* 20-5-1993, σ. 39-42.

12. Βλ. περισσότερο γι' αυτό H. Hart, *Law, Liberty and Morality*, Univ. Press, Oxford 1980. F.J. Sanchez, *Possibilities and limits of political scandals as a form of social control*, 1996 σ. 55-58.

13. Για την πολυδιάστατη σημασία και ιδιαίτερα τη χρήση της σκανδαλογολίας ως εναλλακτικής αντιπολιτευτικής τακτικής και τις ευρύτερες επιπτώσεις της βλ. Κλ. Κουτσούκης, «Η πολιτική σκανδαλογολία ως αντιπολιτευτική τακτική», π. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, αρ. 18, 5-5-1994, σ. 34-36 και Κ.Ι. S. Koutsoukis, «Sleaze in Contemporary Greek Politics», στο *Parliamentary Affairs* τ. 48, αρ. 4, October 1995, σ. 688-696. Του ίδιου «Greece» στο F.F. Ridley and Alan Doig (eds), *Sleaze: Politicians Private Interests and Public Reaction*, Oxford Univ. Press, Oxford 1995, σ. 140-148.